

12 maart 2017, eerste zondag veertigdagentijd

Lezingen: Jes 58:1-8 en Matt 4:1-11

Voorganger: Anne Marie Booij

Afsluiting proloog Mattheusevangelie

Matt 4:1-11 maakt deel uit van de proloog van het Mattheusevangelie. Door afstamming- en geboorteverhaal uit hoofst 1-2 hebben we al een leeswijzer meegekregen voor het levensverhaal van Jezus. De interpretatiekaders zijn aangegeven: het gaat over een ander koningschap, een keer in de tijd. Daarna gaat het hst 3-4 over de doop bij de Jordaan en de veertigdagen en nachten in de woestijn. Vervolgens, vanaf Matt 4:12 zal het gaan over Jezus' optreden in Galilea en zijn gang naar Jeruzalem.

Samenhang Matt3 en 4, doop en woestijn

Matt 4:1-11 bereidt ons voor op wat volgt- leert ons de figuur Jezus, zijn leer en leven te plaatsen. Hij gaat de gang van zijn volk: door het water gaat hij naar de woestijn (Exodus). Jezus' woestijnverhaal hangt op verschillende manieren samen met het verhaal van de doop dat er aan voorafgaat. Er zijn tekstuele overeenkomsten. Zo wordt er bijvoorbeeld van Johannes gezegd dat hij Jezus op een gegeven moment met rust laat- en dat wordt uiteindelijk ook van de Splijter (duivel) gezegd na het op de proef stellen. Johannes heeft Jezus misschien ook wel op de proef gesteld toen hij aangaf dat hij niet degene was die Jezus moest dopen, omdat hij- Johannes- het juist nodig had om door Jezus gedoopt te worden. Want Jezus was net daarvoor door Johannes geïntroduceerd als degene die zal dopen met Heilige Geest en met vuur. Gods Geestkracht zou dus met Jezus zijn, de Geest van de Heilige. Net zoals die Geestkracht met de profeten was geweest. Bij Jezus wordt die geestkracht door Johannes gekoppeld aan vuur (Matt 3:11). Vuur is een symbool voor het goddelijke, maar met name voor het louterende goddelijke oordeel. In geloof vertrouwde Johannes- en met hem velen- dat Gd de wereld recht zou komen zetten, dat de ontwrichtende machten uitgeschakeld zouden worden, ontwrichtende mensen van hun macht ontdaan- het ontwrichtende in onszelf, onze neiging te 'kiezen' voor onverschilligheid, cynisme, welbegrepen eigenbelang etc. ten einde zou gaan om plaats te maken voor een wereld van vrede en recht, gemeenschapszin, betrokkenheid, betrouwbaarheid- zeker voor hen die het moeilijk hebben. Men verwachtte dat oordeel als het oordeel Gds dat tot ons komt met de Mensenzoon (vgl. Daniel 7). Johannes koppelt die Mensenzoon/eindtijdverwachtingen aan Jezus: die zal dat oordeel brengen en de aarde zuiveren. Dus als Johannes aangeeft dat hij niet degene is die Jezus moet dopen, maar dat het andersom is, is dat niet alleen uit gepaste bescheidenheid. Er spreekt een bepaalde theologische en geloofsvisie uit. Jezus komt alle gerechtigheid vervullen, tot volheid laten komen door het oordeel.

Maar is dat de manier waarop dat Jezus past.... In het geboorteverhaal waar de kwestie van het juiste koningschap speelt in een wereld die uitziet naar de Messias, Zoon van David, blijkt die zoon van David niet aan de bestaande verwachtingen te voldoen. En hier bij Johannes voldoet Jezus ook niet aan de invuloefening bij het gedachtegoed rond de Mensenzoon. Jezus stemt in met Johannes dat er inderdaad orde op zaken moet worden gesteld, dat alle verlangen naar gerechtigheid er om smeekt om tot volheid te worden gebracht- en dat Johannes en hij daar een rol in spelen. Maar op

een andere manier dan die door de komst van het oordeel. En dan gaat Jezus de gang van het volk en wordt gedoopt in de Jordaan- waarbij en hemelse stem aangeeft dat dit de Zoon is, de geliefde, in wie de hemelse stem vreugde vindt. De Geest is op hem.

De Geest., verbinding tissen doop en woestijn

Die Geest voert hem naar de woestijn. Voeren- het woord dat in Exodus wordt gebruikt door het voeren door de Ene uit ballingschap. De Geest voert, voert aan. En net zoals het volk in de woestijn met verzoeken geconfronteerd wordt, geldt dat ook voor Jezus. Het volk verbleef veertig jaar, Jezus veertig dagen en nachten. Dat is de tijdsspanne die ook bij Mozes en Elia wordt genoemd, en alleen bij hen. Veertig dagen en nachten vasten, dat is niet reeel. In de Talmoed zeggen de rabbijnen dan ook dat Mozes en Elia dit alleen konden volbrengen omdat Gd naar hen omzag. Zou dat ook voor Jezus gelden, en hoe dan?

Gehoorzaamheid en vrijheid

'Duivel' is een vertaling van diabolos, wat letterlijk betekent: degene die splitst, die afsplitst. Het gaat om dat wat jou dreigt af te leiden van dat waarmee je verbonden bent. Er worden drie pogingen tot beproeven gedaan. Jezus komt gerechtigheid vervullen. Gerechtig zijn is gehoorzaam zijn aan de Ene, trouw aan Gds Woord, Gds inzettingen. Als een mens leeft vanuit de Geest van de Heilige, geleid door die Geest, leeft hij met de wil om Gd te gehoorzamen. De diabolos, spijter is de wil om iets anders te gehoorzamen. Gehoorzaamheid staat in onze westerse maatschappij niet zo hoog aangeschreven. Het belemmert je in je vrijheid om een authentiek persoon te zijn. In de joodse traditie is die gehoorzaamheid juist de voorwaarde om vrij te zijn. Een mens heeft twee neigingen: een ten kwade en een ten goede. Je kunt altijd kiezen, die vrijheid heb je. De theoloog Barth heeft in de vorige eeuw de vrijheid van Gd geschetst als de vrijheid om zijn volk, zijn wereld, zijn mensen lief te hebben. Wij zijn in Gds beeld geschapen. Die mogelijkheid om de vrijheid te nemen om lief te hebben deelt Gd met zijn schepselen. Maar dat is een vrijheid die ons mensen niet is aangeboren. Wij leren, leren, die aan. Een mens is pas werkelijk vrij als hij in staat is om voor de goede neiging te kiezen- bevrijd van de aandrang om dat te doen wat kwaad genereert.

Gehoor geven aan Thora

In de woestijn wordt Jezus drie maal voor zo'n keuze gesteld. De spijter citeert bij zijn vragen uit Tenach. Ps 91 komt voorbij, waarin engelen zullen dienen. Uit Ps 2 wordt geciteerd- de psalm waarin Gd de heerschappij op aarde geeft (vs8) en volkeren zich zullen onderwerpen aan Gds zoon (vs11). Vooral dat citaat uit Ps 2 is 'gevaarlijk', want de hemelse stem bij de doop had ook uit Ps 2 geciteerd. De hemelse stem kun je kennelijk op een duivelse manier misverstaan. Hoe ben je bij je interpretatie van Tenach, thora, trouw aan de Ene? Die vraag speelt hier. Eerst gaat het om brood- en Jezus antwoordt met een citaat uit Deut 8:3- Wie dat citaat uitgebreid leest zal merken dat Deut weer teruggrijpt op Ex 16, het verhaal van het manna. In 4:7 antwoordt Jezus met een citaat uit Deut 6:16 dat teruggrijpt op Ex 17:1-7. De laatste verzoeking in 4:10 krijgt een antwoord uit Deut 6:13 dat teruggaat op Ex 32. Jezus komt dus de gerechtigheid tot volheid brengen door gehoorzaamheid aan Thora tot volheid te brengen. Hij komt niet om zelf in zijn eigen behoeftes te voorzien, of Gd op de proef te stellen. Hij komt niet om vrede te brengen op de manier van de wereldrijken. Hij komt voor de gerechtigheid van het koninkrijk der hemelen zoals dat hier op aarde gestalte zal krijgen- voor een ander soort koningschap een ander soort macht, een ander soort voorzien in behoeftes. Een

mens die niet de aspiratie heeft zichzelf tot god te verheffen, maar een mens die Gds aspiraties dient: een wetgetrouwe jood. Meer dan de wet is niet nodig om Gds nabijheid ten volle te ervaren en een keer in de geschiedenis te brengen, maar minder zeker niet. In Matt 28, aan het eind van het evangelie komt Matt op deze verzoeking terug: dan wordt wel gesproken over macht over de wereld. Maar het gaat om een ander soort macht dan de macht zoals die van de wereld. In Matt 4- voor Jezus' optreden is dat nog niet duidelijk. Na zijn optreden in Galilea en zijn lijden, sterven en opstanding heeft hij een andere invulling gegeven aan messiasverwachting en menszoonverwachting en slechts die bijgestelde verwachtingen kunnen tot volheid komen, vervuld worden. Maar dan ook ten volle.

Gehoorzaamheid en gekozen zijn

Te midden van alle verlangen naar gerechtigheid, naar een bevrijde manier van leven, naar een Messias, een Menszoon die daarvoor de aanzet zijn, wordt deze zoon van Israel terug verwezen naar de wijsheid in de geschiedenis eigen gemaakt: een geschiedenis van onvoovaarrrdelijke verbondenheid van Gods kant, van betrouwbaarheid dwars tegen alle weerstand heen. Hij is daar aan gehoorzaam. Gehoorzaamheid, niet als een willoos en gedachteloos je overgeven aan een hogere macht, maar juist als een gescherpt weet hebben van je verantwoordelijkheden, de keuzes die je maakt, leven vanuit een beproefd vertrouwen op de Ene. Tot het maken van zulke keuzes is het joodse volk gekozen. Dat zelfbeeld staat haaks op het individualistische zelfbeeld van de liberale samenleving. Daar gaat het er om zelf de regie te voeren over het eigen leven. Het joodse zelfbeeld laat ruimte voor de inbreng van de ander. De 20^e eeuwse joodse denker Levinas beschouwt het individu als iemand die zit opgesloten in steeds een herhaling van zichzelf als niet de ontmoeting met de ander datzelfde onderbreekt. Het gelaat van de ander doet een appel- dat appel vraagt om een antwoord, verantwoordelijkheid. Door die verantwoordelijkheid op je te nemen bevrijd je in zekere zin de ander, maar zeker ook je zelf. Of liever: De ander heeft de kluisters van jouw zelf open gebroken. Niets is zo bevrijdend als gehoor geven, gehoorzamen.

Radicalisering van het Sjema Jisrael, radicalisering van de liefde

Ook joodse bijbeluitleggers interesseren zich voor het tweede testament en van hun kant komt een interessante interpretatie van de tekst van Matt 4- en de drie verzoeken. In Deut 6:4 ev is sprake van de geloofsbelijdenis van Israel: Hoor Israel, de Ene onze G.d, De Ene is Een . Gij zult de Ene uw Gd liefhebben met geheel uw hart, geheel uw ziel, geheel uw kracht.

“Met heel het hart liefhebben” wordt verstaan als volledig aan Gds woord vasthouden. Het gehoorgevende hart onderwerpt de slechte neiging, in dit geval de honger.

De tweede test gaat over geheel de ziel, namelijk de bereidheid om heel het leven te geven en in te zetten zonder op bovennatuurlijke bescherming te vertrouwen (want dan zet je voorwaardelijk in, niet geheel). Je kunt tegenover Gd geen aanspraak maken op enig recht, ook niet op het recht om niet gekwetst en beschadigd te worden. Liefhebben met heel je leven betekent o.a. je kwetsbaarheid niet proberen te ontlopen, maar juist ten diepste aanvaarden.

De derde test gaat over je vermogen, je aardse bezittingen. Gd weet wat ons toekomt (zie Matt6), daarom kunnen wij mensen met een zekere zorgeloosheid die aardse bezittingen inzetten en opgeven uit liefde voor wat Gd toekomt: onze toewijding aan zijn rijk dat komende is.

Hoop geworteld in Thora

Matt 4 refereert zo aan Deut 6:4ev en geeft daar een radicale interpretatie van. Die radicaliteit is beslissend om Jezus' optreden te kunnen begrijpen, te kunnen aanvaarden als een manier om dat wat ons van Gd afleidt te weerstaan en met Gd in verbinding te leven. Illusieloos, maar juist daarom in staat om zich ten volle rekenschap te geven van de hoop die in hem is- en in ons.